

A JUGOSZLÁV AGRÁRREFORM ÉS A MAGYAR KISEBBSÉG.

JUGOSZLÁVIA agrárreformja a szó nemzetgazdaságtani és jogi értelmezésében voltaképpen nem nevezhető agrárreformnak. Mindaz ugyanis, amit Jugoszlávia 1919 óta agrárreform címén végrehajtott, valójában csak a föld-elvétel, földosztás nevét érdemli meg. Nemzetgazdaságtani és jogi elv, hogy minden agrárreform végrehajtása mindig méltányos kártérítéssel nyugszik és minden agrárreform, mert a legszentebb jogot, a tulajdonjogot korlátozza, szigorú törvényen alapszik. Jugoszlávia ugyan elvette és felosztotta a földeket, kisajátította a tulajdonjogot, de sem erre vonatkozó törvényt eddig nem hozott, sem a kisajátított tulajdonjog ellenértékét, a méltányos kártalanítást nem állapította meg. Egyébként is, amikor jugoszláv agrárreformról beszélünk, csak ideiglenes jellegű agrárintézkedésekről, agrárrendeletekről szólhatunk, amelyeket csak utólag emelt visszamenő joghatállyal törvényerőre a szerb törvényhozás. Éppen ez az ideiglenes jelleg különben az, amely a délszláv agrárreform terén teljes jogi bizonytalanságnak lett a forrásává, nemcsak az agrárreformmal sújtott tulajdonosokra, hanem azokra az agrárigénylőkre is, akiket a törvényerőre emelt rendeletek földosztásban részesítettek.

Az összeomlás után a Narodna Predstavnisztvo, nemzeti képviselőtestület, bár két évig intézi az állam ügyeit, nem hoz egyetlen, az új államalakulatra kiterjedő egységes törvényt. A későbbi alkotmányozó nemzetgyűlés épp így nem alkotja meg az agrárreform törvényt, csak annak alapelveit állapítja meg az alkotmány 43. cikkében. Ezzel szemben azonban a belgrádi kormány már 1919 február 25-én kiadja az első agrárrendeletét, ahol kimondja a birtokviszonyok rendezését. A rendelet kétféle birtokviszonnal találja magát szemben az új egyesült délszláv államban. Bosznia-Hercegovinában, Dalmáciában és Macedóniában megszünteti a török világból visszamaradt és úgynevezett orientális birtokviszonyt: megszünteti a szegregációkat, kolonizációt és a macedóniai „csivcsija“-rendszert. Ugyanakkor kimondja az ország „északi területén“: Szlovéniában, Horvátországban és a csatolt délvidéken a nyugati jogrendszeren épült modern nagybirtokok felosztását. Miután kisebbségi nagybirtokok, vagyis a magyarok tulajdonában levő nagybirtokok csak Jugoszlávia „északi részén“ találhatóak, azért minket ezúttal csupán a „nyugati feudális rendszer“ megszüntetése érdekel.

Meg kell jegyeznünk, hogy a háború előtti, illetve az 1912 év előtti Szerbiára vonatkozólag nincsen agrárreform, mert „Szerbia az agrár-demokráciát már száz évvel ezelőtt megvalósította“, amikor a parasztjai maguk osztották fel egymás között a legyőzött török agák, bégek és spáhik birtokait. Agrárreformról e szerint csak a csatolt területeken beszélhetünk.

Ezek után ismertethetjük a szerb agrárreformnak alapvető rendelkezéseit, amelyek elsősorban az SHS államba szorított magyar kisebbségeinket érintik.

Az első ilyen alapvető rendelet a már említett 1919 február 25-i rendelet, amelyet annak idején a szociálpolitikai minisztérium javasolt és a minisztertanács még Protics Sztoján elnöksége alatt elfogadott és kibocsátott. Ez a fundamentális rendelet kimondja, hogy minden nagybirtok felosztás alá kerül. Elvként kimondja azt is, hogy a kisajátított nagybirtokok területéből csak azok a délszláv állampolgárok kapnak, akik tényleg földműveléssel fog-

lalkoznak s valóságban vagy egyáltalán nincs, vagy nincs elegendő földjük. A földosztásnál elsőbbségi joggal bírnak a hadirokkantak, a harcosok özvegyei és árvái és mindazok a katonák és hadiönkéntesek, akik a szerbek-horvátok-szlóvének egyesüléséért és felszabadulásáért harcoltak. Kimondja ez a rendelet, hogy nagybirtoknak tekintendő minden hitbizomány, minden olyan birtok, amely mezőgazdasági területében a 300 hektárt, vagy általában az 500 hektárt meghaladja. Kimondja továbbá, hogy az agrárreformmal sújtott nagybirtokos kártalanításban részesül, de a kártérítés nagyságát és megtérítési módozatait majd egy későbbi törvényhozás fogja megszabni. Kimondja ez a rendelet azt is, hogy kártérítés nélkül kisajátítja a Habsburg-dinasztiának minden birtokát s ugyancsak az ellenséges dinasztiák minden birtokát és végül minden kártalanítás nélkül sajátítja ki azokat a nagybirtokokat is, amelyeket a Habsburg-dinasztia a neki tett szolgálatok fejében „idegeneknek adományozott“, ha azok még harmadkézbe nem kerültek. Elrendeli, hogy amíg a végleges agrárreform keresztül nem vihető, addig a felosztásra került birtoktestek kisebb-nagyobb parcellákban ideiglenes haszonbérletbe adatk ki a nincstelen földigénylőknek. Végül érvényteleníti a nagybirtokokat eddig terhelő összes haszonbérleti szerződéseket és egyéb jogügyleteket.

A másik fontos rendelet, amely a magyar kézen volt birtokokat küliően érinti, az 1919 július 21-i rendelet. Ez viszont kimondja az összes nagybirtokokra az elidegenítési és megterhelési tilalmat, amelyet bekebelezet a nagybirtokosok telekkönyvi birtokivén. Vagyis a gyakorlatban ez a rendelet kettéosztja a birtokokat: 1. a tulajdonosnak szabad rendelkezésére hagyja a maximumot, amely ugyancsak ennek a rendelemek a megállapítása szerint 5x8 katasztrális holdat jelent, amennyiben a nagybirtokos birtokát eddig a saját üzemében művelte és csak 100 katasztrális holdat, ha azelőtt a birtokát haszonbérletként kezelte; 2. az így megállapított maximumon felüli birtokrészt az állam az agrárreform miniszter közegei által a saját kezelésébe veszi, szekvesztrálja, s vagy maga igazgatja, vagy pedig haszonbérletként felosztja. A maximumon felüli birtoktesten tehát a nagybirtokos minden néven nevezendő adminisztratív, vagy jogszerű intézkedését elveszti.

A harmadik a magyar nagybirtokokat különösen érintő rendelet, amely 1920 szeptember 16-án kelt, viszont arról intézkedik, hogy amennyiben a birtok tulajdonosa nem tartózkodik Jugoszlávia területén, vagy pedig birtokát egész terjedelmében bérbeadta, egész birtoka kisajátítás alá kerül, azaz teljes egészében felosztható.

Egy rendelet értelmében az ország „északi részén“ összesen 1,962.387 katasztrális hold került agrárreform alá, számszerűit 581 maximumon felüli nagybirtok. Egy másik rendelet szerint pedig 126.696 katasztrális hold került felosztásra, vagyis 342 olyan birtok is, amely az előirt maximumon, tehát 518 holdon alul van. Hogy ilyen körülmények között, itt, az új ország „északi részén“ részletesen hány maximumon aluli birtok került ugyancsak felosztás alá, alanti táblázatunk mutatja:¹

<i>Ország rész</i>	<i>Nagybirtok száma</i>	<i>Összter. kat. hold</i>	<i>Megművelhető kat. hold</i>	<i>Erdőség kat. hold</i>	<i>Egyéb kat. hold</i>
Szlovénia	81	48.196	4.874	31.494	11.828
Horvátország } Szlavónia } Baranya }	62	13.371	10.020	2.721	630
Bánság	100	38.966	14.958	148	23.860
Bácska	99	26.163	20.675	32	5.456
Összesen	342	126.696	50.527	34.395	41.774

¹ Jugoszlavenszka Njiva, IX évf. 9. az.: St. Sztojanovics.

A magyarságra a szerbek által végrehajtott agrárreformban különösen két intézkedés sérelmes. Az egyik intézkedés szerint a nagybirtokok, amennyiben a tulajdonos nem lakik az ország területén, a maximumon alul is kisajátíthatók, sőt ez esetben egy későbbi rendelet értelmében az egész birtoktest is, tekintet nélkül a nagyságára, szintén kisajátítható. Az agrárreform alá eső 923 nagybirtokból 395 nagybirtok volt „idegen kézen“. Az „idegenek“ túlnyomó többségben a kiülődzött és Magyarországra optált birtokosok. Területi nagysága az „idegen birtokoknak“ 385.240 katasztrális hold megművelhető mezőgazdasági föld. Országrészenként: „idegenek kezén“ volt Szlovéniában 142 nagybirtok. Itt vannak feltüntetve a muraközi, zalai és vasmegyei magyar birtokok, összesen 26.623 katasztrális hold terjedelemben; Horvátországban, Szlavóniában és a Baranyában 59 nagybirtok volt „idegen kézen“ 120.182 katasztrális holdnyi területen; a Bánságban 77 volt az „idegen birtok“ 127.944 katasztrális hold területen; a Bácskában végül 117 nagybirtokot nyilvánítottak „idegennek“ 108.941 katasztrális hold területen. E helyütt meg kell még jegyeznünk azt is, hogy a 395 „idegen kézen“ lévő nagybirtokból, amelyet fölosztottak, 99 volt az előírt maximumon alul s ezeknek terjedelme 19.433 katasztrális holdat tesz ki.

Az első február 25-i alapvető rendelet értelmében az összes erdők, amelyek a maximumot elérik, állami monopólium alá kerülnek. Az ország „északi területén“ összesen 810.983 katasztrális hold erdőt sajátított így ki állami monopóliumaként a belgrádi kormány.

Nem lesz felesleges, ha megemlítjük még azt a fontos tény is, hogy a kisajátítási rendelet után és alapján mennyi és mekkora földterületek maradtak meg a volt tulajdonosok kezén. Megmaradt nekik 267.084 katasztrális holdjuk. Ezekkel tehát szabadon rendelkezettek, megművelhették vagy eladhatták. A rendeletben előírt maximumon felül, ami csak 204.143 katasztrális holdat jelentett volna, még 62.941 katasztrális hold maradt meg a számukra. Vagyis a szerb agrárreform kegyéből ekkora supermaximum maradt a régi tulajdonosok kezén.

A kisajátítás és felosztás átlagos %-a 65*04. A nagybirtokosoknak megmaradt szabad tulajdonul 33*35%. Meg kell itt külön jegyeznünk, hogy 392.320 katasztrális holdat a szerb statisztika „egyébként“ jelez, ezek sorsát nem jelenti.

Nemzetiség szerint egyedül a Bácskában és a Bánságban összesen 192 volt az 1.000 holdon felüli nagybirtok, amelyek közül 166 volt magyar, 15 német, és csupán 11 szerb kézen. Ehhez még hozzá kell számítanunk a szlavóniai és szlovéniai magyar birtokokat, ezeket azonban a szerb statisztika nemzetiség szerint külön nem sorolja fel.

S kik részesültek ebben a nagyterjedelmű földosztásban? Egyedül a szlávok. Magyarokat és németeket az 1920 július hó 1-i rendelet értelmében, mert nem tekintették őket teljesjogú jugoszláv állampolgároknak, nem vettek föl sem az agrárigénylők lajstromába, sem pedig a községi úgynevezett tanácsadó agrárbizottságokba nem választottak be. Így abban az időben, mikor a földosztás legnagyobb feladata lezajlott, tehát 1919—1922-ben, mert a magyarságnak és általában a kisebbségeknek jogában állott a nemzeti államuk javára való optálás, a szerb kormány állampolgárságukat képesnek magyarázta s ezen az alapon nem részesülhettek az „agrárreform áldásában“. 1923-ban viszont az agrárreform már befejezést nyert, 1924-ben pedig végleg lezárultak a fölosztható birtokok aktái. Az ország „északi határán“ tehát magyar földigénylő magyar földbirtokból egyetlen rögöt sem kaphattak.

Hogy ennek a szomorú és egyedülálló problémának a súlyosságát statisztikai adatokkal is megvilágítsuk, felhozzuk a következőket: Az egész

„Vajdaság“ területén 405.345 olyan földigénylő volt, akinek egyáltalában nem volt földje. Nemzetiségi megoszlás szerint itt szerb-horvát földigénylő volt 106.337, magyar 147.003, német 75.623 és egyéb nemzetiség 76.382. Látható ezekből, hogy 299.008 nem szláv nincstelen maradt a nélkül, hogy egy talpalatnyi földet is kapott volna. A magyar és német /földmunkásokat, földigénylőket az agrárreform azonban nemcsak azzal sújtotta, hogy őket a földosztásból egyenesen kizárta, de mivel éppen azokat a magyar és német nagybirtokokat osztotta fel, amelyeken ők eddig mint állandó béresek, vagy mint napszámosok dolgoztak és kenyérüket megkeresték, ma minden keresetüktől megfosztva földönfutókká lettek, akiket gyakran az ottani magyarság közadakozásból kénytelen eltartani, vagy boldogtalan maguk Argentínába és Brazíliába kénytelenek kivándorolni.

Az ellentét kedvéért azonban fel kell tüntetünk, hogy mennyi volt a valóságbaruaszláv részesülők száma. Földhöz jutott összesen: 205.805 szláv igénylő, akik számszerint 531.252 katasztrális földet kaptak. Ezek közül 185.344 volt a szerb-horvát helyi igénylő, 17.780 volt a Dél-Szerbiából és a likából felhozott szerb dobrovoljác, akik összesen 149.036 katasztrális holdat kaptak a Bácskában, Bánságban, Baranyában és a Szerémségben. Telepesek pedig, akik ugyancsak Dél-Szerbiából származnak, 2.571-en jutottak itt, Jugoszlávia „északi határán“ 20.747 holdhoz. Későbbi adatok szerint ezek a szláv igénylők az agrárreform jóvoltából összesen 557.202 katasztrális holdat kaptak. A dobrovoljácoknak személyenkint 8*5 hold, a nem harcos dobrovoljácoknak 5 katasztrális hold és a telepeseknek 7 katasztrális hold jutott. De ezek a kiosztási arányszámok nem mindenkor ugyanezek, mert néha többet, néha kevesebbet kaphattak ezek a szerb telepesek és dobrovoljácok. A szerb kormány egyedül a Szerémségben 6, a Bácskában 16 és a Bánságban 18 dobrovoljác telepes községet létesített, magyarok és németek között.

íme a rendeletekből, de a földosztás tényéből is az a lesújtó valóság tárul elénk, hogy a szerb agrárreform nemcsak a magyar birtokosok, hanem a magyar földigénylők ellen is irányult. Azokat kikergette a birtokukból, ezeknek pedig nem adott földet. Ha még átgondoljuk azt a tényt is, hogy az egész szerb agrárreform az SHS. állam ritkább területeiről a sűrűbben lakott területek felé irányult, akkor még tisztább világításban látjuk a szerb agrárreformnak pusztán nacionalista célokat szolgáló irányzatát. Hiszen Montenegrónak négyzetkilométerenkénti népsűrűsége 21, Bosznia-Hercegovináé 37, Dalmáciáé 50, Horvátorszáé 56, Szlovéniáé 65, a „Vajdaságé“ pedig 70 és mégis Montenegróból, Szerbiából, Dalmáciából, a nagysűrűségű Horvátországba, Szlovéniába és a „Vajdaságba“ történt az agrártelepítés. De ezt a nacionalista irányzatosságot illusztrálja ezenkívül még az a tény is, hogy Észak-Szerbiában a földnek 44%-a, Dél-Szerbiában az 59.6%-a, Horvátországnak már csak 7.1%-a, Boszniának 0.8%-a, „Vajdaságnak“ pedig csak a 0.47%-a volt 1919-ben paragon. Montenegrónak viszont 72-8%-a, Dalmáciának 14.1%-a, Szlovéniának 53%-a megművelten. Észszerű intézkedés az lett volna, hogy a telepeseket a meg nem művelt földterületek felé irányítsák.

Hátra, volna még, hogy néhány szót szóljunk arról is, hogy milyen alakban juttatta az agrárreform a nagybirtokok parcelláit a földigénylők kezeibe. Ez a reform a „haszonbérlet“, valójában a „kényszerbérlet“ formája. Miután a szerb földigénylőnek nincs és nem volt meg az anyagi eszköze arra, hogy a kapott földjét a nagybirtokostól megváltsa, s miután az agrárreform ezért csak ideiglenes jelleggel bír, azért a neki jutott földjét a végleges agrárreformtörvény meghozataláig csupán haszonbérlet formájában bírja. A földért évi, — tehát ideiglenes kártalanítás fejében — haszonbért köteles fizetni és pedig ma a tiszta kataszteri jövedelemnek a nyolcszorosát. Ezt az évi bérleti összeget

azonban nem az agrárreformmal sújtott birtokosnak téríti meg, hanem a Narodna Banka fiókjába fizeti be, ahonnan ez a haszonbérleti összeg a belgrádi Narodna Banka által vezetett, az agrárreform-minisztérium számlájának a „tartozik” rovatába könyveltetik el. Az agrárreform miniszter pedig majd csak a végleges agrárreform megvalósításakor számol el a végleges kártalanítás kifizetésénél, a földreformmal sújtott birtokossal. Ámde a tiszta kataszteri jövedelemnek ez a nyolcszorosa sem illeti meg teljes egészében a volt tulajdonost, mert ebből egynegyed részt agrárreform költségek címén levon a miniszter. Ezenkívül az összes adók és egyéb állami szolgáltatások is a volt tulajdonost terhelték, sőt még a hidrotechnikai járulékok is a haszonbérösszeg 30%-a erejéig. Röviden: a volt tulajdonos 1919 óta, a rendeletek szerint, elvett földjeiért semmiféle kártalanítási, még az évi ideiglenes kártalanítási összeghez sem juthatott hozzá, viszont azonban az adókat egész birtoka után neki kellett fizetnie. Így hát a szerb kormány minden „para”¹¹ kártérítés nélkül felosztotta a földeket. Az agrárreformnak ilyen megoldása kétségtelenül eléggé balkáni jellegű. De ha még megemlítjük, hogy a földosztást már akkor hajtották végre Belgrádból, amikor még statisztikai adatok sem állottak a szociálpolitikai, illetve a később felállított agrárreform minisztériumnak a rendelkezésére, ha megemlítjük, hogy nem bírósági, hanem közigazgatási hatóság nyúlt bele a tulajdonjog korlátozhatóságába s ha megemlítjük, hogy a földbirtokkal együtt ugyancsak bonok ellenében kisajátították a volt nagybirtokok élő és holt felszerelését is, tehát a gépeit, lovait, gazdasági épületeit: akkor tárul elénk igazán a maga nagyszerb nemzeti bolszevista szellemű alakjában az egész úgynevezett jugoszláv agrárreform.

Hogy milyen végső indokok vezették a szerb agrárreformot a földosztás végrehajtásánál, elég, ha talán idézzük Stosovics Dobroszlávnak jellemző szavait: „Az agrárreformnak a nagy nemzeti célja, a kolonizációnak akként való végrehajtása, hogy megerősítsük etnikailag a mi lakosságunkat hazánknak azon területein, ahol valaha idegen uralom alatt elgyengült. Az agrárreformot nem bírálhatjuk csak részleteiben, hanem figyelembe kell vennünk annak egyetemes, történelmi és szociális nagyvonalúságát. Ezekből az egyetemes szempontokból ítélve agrárreformunk úgy áll elibénk, mint nemzetünk legnagyobb történelmi ténye, mint igazolása államunk létének és megvalósítása nemzetünk történelmi missziójának.”

Tehát a legtisztább nacionalista agrárreform tendencia domborul ki Stosovitsnak az „SHS. állam Évkönyve” alapján idézett szavaiból.

Maga a délszláv sajtó azonban a leghevesebben támadta és támadja a szerb agrárreformot. Az Obzor 1928 február 14-i számában például így ír: „Sajnos az agrárkérdés a mai napig sincs elintézve. Sőt mi több, ma sokkal megoldatlanabb és súlyosabb, mint amilyen volt a kezdet kezdetén... Ma az egész országban több, mint egymillió katasztrális hold földet voltak agrárreform alá s ebből egyedül a Vajdaságra több, mint 500.000 katasztrális hold esik. Ha a legjobb esetet vesszük, akkor ma holdanként 4—5 métermázsza búzával kevesebb a termés, mint volt azelőtt. Már egyedül ez a tény is azt jelenti, hogy ma 4—5 millió q-val kevesebb a hozadéki a Vajdaságban, mint azelőtt volt: vagyis 1.200 milliótól 1,500 millió dinárig emelkedik a veszteségünk s ez a veszteség évről-évre nő, míg végre katasztrálissá is lesz.”

Általában véve az agrárreform méltatására a jugoszláv sajtó gyakran közöl ilyesféle kemény megállapításokat: csalás, korrupció, barbarizmus, balkanizmus, Európa szégyene.

És ezek után a jövő? Az 1925 évi úgynevezett tizenkettedekről szóló felhatalmazási törvény 38. cikke szószerint így rendelkezik:

„Felhatalmaztatik az agrárreform minisztere, hogy a nagybirtokok

végleges kisajátítását és a telepítést célzó törvény meghozataláig, jóváhagyhatja azoknak az ingatlanoknak eladását és telekkönyvi átírását, amelyek agrárreformmal sújtattak és amelyek a törvény által megszabott maximumon felül vannak. Radics Pávle volt miniszter által hozott ez a törvény tehát megengedi fakultatíve az eddig ideiglenesen felosztott földek végleges megváltását az igénylők részéről. De itt idézhetjük azt a szkupstinai kijelentést, hogy eddig egyetlen igénylő sem élt a „Vajdaságban“ ezzel a fakultatív megváltási törvénnyel. Egyszerűen azért, mert nincs se pénze, se hitele. Ez a törvény tehát a jövőre se jelent javulást.

Miletics Koszta 1923-ban betervezte a végleges agrárreformról szóló törvényjavaslatát, amely azóta sem válhatott törvénné. Ebben sincs azonban a magyar kisebbségek számára kilátás a szebb gazdasági jövőre. A javaslat 2Q. §-a ugyanis így szól: „Jelen törvény értelmében földre joguk van a szerbeknek, horvátoknak és szlovéneknek, akik földműveléssel foglalkoznak, de földjük vagy egyáltalában, vagy elegendő nincsen.“ A magyar földigénylőkről tehát a jövőben sincs szó. Viszont, hogy a nagybirtokosokra milyen jövő vár, azt jelzi már a javaslat 27. cikke, amely agrárköltségek címén a végleges kisajátítás megtérítésénél a végleges kártalanítás összegéből 2%—40%-t fog levonásba hozni. A kisajátított földek értékét árbecslő bizottság fogja megállapítani a föld kvalitása, kataszteri értéke, eladási ára szerint, amellyel a földek az ország „északi határán“ 1910—1915 között bírtak.

A jövő tehát nem ígér többet, mint amennyit a múlt szomorúan fölmutatott.

BERKES JÓZSEF.

¹ Erdélyi Jenő dr.: 1918—1928. A magyarság az utódállamokban és Magyarországon. — Pozsony, 1928, 96. l.

² Így: „Mit akarnak? Az összes magyar politikai pártok programja.“, „Mit mond rólunk az antant? A cseh, román és szerb propaganda állításai“ stb. — Budapest, 1919.